

A MAGYAR NYELVŰ ROMA/CIGÁNY KULTURÁLIS NEVELÉST FOLYTATÓ ÓVODA HELYE A NEMZETISÉGI NEVELÉS RENDSZERÉBEN

MŰHELYBEMUTATÓ

Szerepi Sándor (PhD)

Hazánkban tizenhárom nemzeti kisebbséget tartanak számon, amelyek közül a legnagyobb lélekszámban jelenlévők (cigány-roma, horvát, német, román, szerb, szlovák, szlovén) működtetnek saját köznevelési intézményeket. Ezen kisebbségek egy része az országnak főként olyan területein élnek nagyobb létszámban, ahol az anyaországgal való szerves kapcsolattartás máig élő (horvát, román, szerb, szlovén). Mások a XVIII. századi belső vándorlás és betelepítés révén kerültek jelenlegi lakóhelyükre (német, szlovák kisebbség). Viszont a Magyarországon élő nemzeti kisebbségek legnagyobb lélekszámban élő csoportja, a cigányság mind eredetében, mind kulturális gyökereiben, mind nyelvben, mind földrajzi elhelyezkedésében rendkívül heterogén etnikumot képvisel. A becslések szerint – a hivatalos KSH statisztikával szemben, amely a legutolsó nyilvánosságra hozott 2011-es népszámlálási adatokra támaszkodik, 244 836 főt regisztrált, - a roma-cigány származású lakosság számértéke megközelítheti a 800-900 000 főt (lásd. Debreceni Egyetem kutatása 2010-13 között, Pásztor és Péntes, 2018).

A hazai jogszabályi környezet biztosítja a lehetőséget az itt élő kisebbségek számára, hogy oktatási és kulturális intézményeket tartsanak fenn illetve működtessenek. Ennek tényleges megvalósulása – vagyis annak mértéke, hogyan tud élni ezzel a lehetőséggel az adott kisebbség, - elsősorban annak lélekszámától, társadalmi háttérétől függ. Ebben a tekintetben a legaktívabbak a hazánkban élő német nemzetiségűek. Az oktatási rendszer teljes vertikumát lefedve létezik német nyelvű óvoda, általános

iskola, középiskola, illetve német nemzetiségi pedagógusképzés is, melyekbe több ezer gyermek és diák iratkozik be évente. Csak a német nemzetiségi óvodai nevelésben több mint 14 000 gyermek vett részt az Oktatási Hivatal Köznevelési Információs Rendszerében közzétett legutolsó statisztikája szerint (I1). Ezzel ellentétben a roma-cigány kisebbség intézmény-működtető képessége és szándéka jóval alul reprezentált becslült számarányához mérten. A 2019/20-as nevelési évben mindössze 8853 gyerek (I1) vett részt cigány nemzetiségi nevelésben, s ezek közül csupán 200 tanult cigány nyelvet, a cigány nemzetiségi nevelést folytató óvodák mindössze 2 százalékában (Rácz, 2020). Vajon mi ennek a szembetűnő eltérésnek az oka?

Műhelytanulmányunk erre keresi a választ, előre vetítve egy átfogó vizsgálat igényét.

A nemzetiségi nevelés keretrendszere

Jelenleg a 17/2013. (III. 1.) EMMI rendelet (I2) szabályozza a Magyarországon működő nemzetiségi óvodai és iskolai nevelést-oktatást. Ezen belül a 3. melléklet részletezi egyebek közt a nemzetiségi óvodai nevelés céljait. Ennek értelmében a nemzetiségi nevelés

- biztosítson anyanyelvi környezetet a gyermekek számára;
- ápolja és fejlessze a nemzetiségi életmódhoz, kultúrához kötődő hagyományokat és szokásokat;
- készítse fel a gyermeket a nemzetiségi nyelv iskolai tanulására;

- segítse a nemzetiségi identitástudat kialakulását és fejlesztését.

Emellett „a nemzetiségi nevelést folytató óvodában törekedni kell arra, hogy a gyermekek érzelmi biztonságának megteremtése mellett - figyelembe véve a gyermek nyelvismeretét - minél teljesebbé váljon a nemzetiség nyelvén folyó kommunikáció.” (I2). Viszont a roma-cigány kisebbség esetében a fenti elvárások közül az anyanyelv fejlesztésére, ápolására vonatkozó passzusok általános érvényű módon nem követhetők. Épp ezért az idézett melléklet a cigány nemzetiségi óvodai nevelésre vonatkozóan kiegészítést is tartalmaz. „A magyar nyelvű roma/cigány kulturális nevelést folytató óvoda tevékenységi formáiban hangsúlyozottan szerepelnek a roma/cigány játékok, versek, mesék és dalok. A vizuális nevelésben a sajátos szín- és formavilág kap helyt. A mozgáshoz kötődő tevékenységek között szerepel a roma/cigány tánckultúra megismertetése.” (I2).

A kérdést a rendelet 4. paragrafusának 3. bekezdése teszi helyre, mivel három típust különböztet meg a nemzetiségi óvodai nevelést folytató óvodák között:

- anyanyelvű (nemzetiségi nyelvű) óvoda,
- nemzetiségi nevelést folytató kétnyelvű óvoda,
- magyar nyelvű roma/cigány kulturális nevelést folytató óvoda.

Ez utóbbi tudomásunk szerint egy speciálisan magyar intézménytípus, hiszen nem írja elő a nemzeti kisebbség anyanyelv használatát, hanem a hangsúlyt a kulturális jellemzőkre, illetve a hagyományok értékeire helyezi. Ezzel a rendelettel a jogalkotó szándéka feltehetően az volt, hogy lehetőséget biztosítson a rendkívül heterogén és zömében anyanyelvét már elhagyó hazai cigányság számára, hogy óvodáskorú gyermekeit egy kulturálisan önazonos nevelési közegben helyezhesse el.

Roma gyerekek az óvodában

Az 1. ábra a nemzetiségi óvodai nevelésben résztvevő gyerekek létszámát szemlélteti

nemzetiségi lebontásban. Megfigyelhető a roma-cigány gyerekek arányaiban jóval szerényebb részvétele.

1. ábra. Nemzetiségi óvodában nevelt gyermekek száma.

Forrás: <https://dari.oktatas.hu/keirpub/index>

Ez még szembe tűnőbb annak fényében, hogy a roma lakosság száma a német kisebbségének 3-4-szerese, viszont a német nemzetiségi nevelésben résztvevő óvodások létszáma közel kétszerese. Ráadásul az elmúlt két évtizedben az Oktatási Hivatal statisztikái szerint jelentősen csökkent az ebben a formában óvodába járó cigány gyermekek száma (1.táblázat).

1. táblázat. Az óvodába járó cigány gyermekek száma az OH adatai szerint. Forrás: <https://dari.oktatas.hu/keirpub/index>

Év	Létszám/fő
2005/2006	16 780
2006/2007	17 383
2007/2008	18 406
2008/2009	20 500
2009/2010	21 279
2010/2011	24 309
2011/2012	27 193
2012/2013	26 193
2013/2014	18 234
2014/2015	16 559
2015/2016	13 759
2016/2017	11 211
2017/2018	9 994
2018/2019	9 514
2019/2020	8 853

Vagyis míg a roma lakosság aránya a becslések és a mérések szerint is folyamatosan növekszik a hazai lakosságon belül, addig a roma nemzetiségi óvodai nevelésben résztvevő gyerekek létszáma 8 év alatt az egyharmadára csökkent! Ezek a számok akkor válnak igazán lehangolóvá, ha még korábbi statisztikai adatokat is citálunk. 2001-ben 554 olyan óvoda működött az országban, mely cigány kisebbségi nevelést folytatott (Pápai, 2015).

Az OH 2017-2020 között projektgazdaként egy átfogó fejlesztési programot dolgozott ki a hátrányos helyzetben lévő óvodák számára, az érintett hátrányos helyzetű intézmények aktív részvételével. A program közismert neve „Esélyteremtő óvoda” volt (EFOP-3.1.3-16-2016-00001 „Társadalmi felzárkózási és integrációs köznevelési intézkedések támogatása”). A projekt indulásakor készült egy alapos helyzetelemzés az érintett intézmények vonatkozásában. Az OH munkatársai 637 óvoda adatait dolgozták fel. Ez lényegében azt jelenti, hogy ennyi óvoda volt érintett nagyobb mértékben a hátrányos helyzetű gyerekek óvodai ellátását tekintve (a bevont óvodákban átlagosan 52% feletti volt a hátrányos helyzetű gyermekek aránya). Ennek a mintának az eredendő forrása egyébként a korábban az óvodai IPR-ben részt vettek köre volt. A programba bevont óvodák többségében a hátrányos helyzetű óvodás gyerekek egyben roma-cigány származásúak volt (ennek a két kategóriának az átfedtségével kapcsolatban lásd Szerepi, 2020). Végül a projektbe csupán 570 óvoda kapcsolódott be, de a számok így is jelzik, hogy milyen arányú a hazai óvodai rendszer érintettsége a hátrányos helyzetet illetően. (2017-ben hazánkban összesen 3484 óvodai feladatellátási hely működött.)

Az adatszolgáltatásban részt vevő óvodák közül 211 látott el nemzetiségi óvodai nevelést. Ebben az esetben ez nagyrészt roma-cigány nemzetiséget jelent. Pontosítva: „a nemzetiségi nevelést folytató 211 intézmény közül 178 óvodában magyar nyelvű roma/cigány nemzetiségi nevelést folytatnak. A kétnyelvű nemzetiségű óvodák száma 31, ebből a

német nemzetiségű óvodák száma 20, a horvát nemzetiségű 5, a román 3, és egy szlovák nemzetiségű óvoda található a részt vevő intézmények között. Anyanyelven folytatott óvodai nevelés, német és román nyelven, összesen 2 feladatellátási helyen folyik.”(I2).

Magyar nyelvű roma-cigány óvodai nevelés – kutatástervezet

A fentiekben közölt projekt adataitól némileg eltérő információkat közöl kutatása során Rácz Zita (Rácz, 2020). A KIR közzétételi listából dolgozó szerző 166 olyan óvodát azonosított, melyben roma nemzetiségi nevelést folytatnak. Az eltérés oka természetesen az eltérő adatfelvételi időpontból is fakadhat, viszont a visszakapott minta az OH anyagához képest jóval szerényebb: csupán 41,7 százaléka válaszolt a megkeresett óvodáknak. Mindkét kutatásból egyértelműen tükröződik, hogy a roma nemzetiségi nevelést folytató óvodák jellemzően a romák által magasabban reprezentált térségekben működnek: Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád, Heves, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Somogy és Baranya megyében.

Mint az eddigiekből már kiderült a roma-cigány nemzetiségi óvodai nevelés korántsem azt a szerepet tölti be a hazai köznevelési rendszeren belül, mint amit egyrészt a roma népesség számaránya (8-9%) feltételezne (ennek megfelelően 280-310 óvodában kellene legalább működnie ilyen programnak). Másrészt a legalább 50 százalékban hátrányos helyzetű gyermekeket nevelő óvodák számából következően (500-600) minden valószínűség szerint is jóval több intézmény érintett a kérdésben, mint a kutatási mintákban szereplő 178 illetve 166.

Jelen írás egy kutatás előkészítő lépésének egyike, melyben a fenti problémát körül járva megfogalmazhatjuk az alapkérdést. Mi az oka a rendkívül alacsony számú roma nemzetiségi nevelést folytató óvodának az indokoltsághoz képest? Vagyis arra vagyunk kíváncsiak, hogy azon hazai óvodák közül

(kb. 600), ahol a hátrányos helyzetű (és dominánsan roma) gyermekek aránya meghaladta már 2017-ben az 50%-ot, miért csupán 160-170 óvoda vállalta fel a nemzetiségi nevelést. A kutatás kapcsán három alaphipotézist tudunk eddigi olvasmányaink és informális tájékozódásunk alapján megfogalmazni.

1. Úgy véljük, hogy az elhatárolódás háttérben az intézményfenntartók és intézményvezetők aggodalmi is állhatnak, aggodalmak háttérben pedig a nem hátrányos helyzetű és nem roma származású gyermekek elvesztésétől való félelem húzódnak meg.
2. Úgy gondoljuk, hogy részben szerepet játszhatnak az elzárkózást illetően azok az ismeret- és képzettségbeli hiányosságok is, melyek a roma-cigány kultúrával kapcsolatban jelentkeznek a helyi társadalom vonatkozásában.
3. Feltételezzük, hogy okként jelentkezhet a roma származású szülők támogatásának hiánya is. Erre utalt tanulmányában Rácz (2020) is elsősorban azokat a szülői véleményeket kiemelve, melyek a megbélyegzéstől való félelmet, az érdektelenséget, illetve az ismeret-hiányt jelölték meg.

A kutatás megvalósítását azon óvodák bázisán tervezzük, melyeket a fent említett OH projekt (Esélyteremtő óvoda) kapcsán már a korábbiakban említettünk. A kutatás alapmódszerül a kérdőíves vizsgálatot választjuk, amit kiegészítünk személyes interjúkkal (10-15 óvodában személyesen tervezünk az intézményvezetőkkel interjút készíteni.) A kutatás adatait az Oktatási Hivatal nyilvánosan hozzáférhető adatai alapján tervezzük és szervezzük meg, az intézmények önkéntességére alapozva. Az elvárt eredmények kapcsán elsősorban a nemzetiségi nevelés visszaszorulásának háttérét szeretnénk feltárni, országos helyzetképet kapva a jelenlegi állapotokról is.

Irodalom

- Intézményi helyzetelemzés Tanulmány, EFOP-3.1.3-16-2016-00001 Társadalmi felzárkózási és integrációs köznevelési intézkedések támogatása. Esélyteremtő Óvoda projekt.
- Pápai B. (2015). Cigány nemzetiségi óvodák Magyarországon: A cigány nemzetiségi pedagógiai programok hatékonyság-vizsgálatának kezdeti lépései. In Andl H. (szerk.) *Körkép: A Wlislócki Henrik Szakkollégium hallgatóinak írásai* Pécs: PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, PTE BTK Neveléstudományi Intézet, Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlislócki Henrik Szakkollégium. 51-61.
- Pásztor I. Z. & Péntes J. (2018). A cigányság lélekszáma és helyzete egy északkelet-magyarországi felmérés tükrében. *Földrajzi Közlemények*, 142 (2). 154-169
- Rácz R. (2020). Magyar nyelvű roma nemzetiségi nevelés az óvodákban. Tapasztalatok és gyakorlat. web: *Nemzetiségek.hu*, 2020/4. http://nemzetisegek.hu/repertorium/2020/04/belivek_18-22.pdf
- Szerepi, S. (2020). Az intézményes kisgyermeknevelés és a hátrányos helyzet kapcsolatának pedagógiai vonatkozásai. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 8(1), 39–46.
- I1: Oktatási Hivatal köznevelési tanügyi adminisztrációs és adatbank oldala. Web: <https://dari.oktatas.hu/keirpub/index> Utolsó megtekintés: 2020.05.30.
- I2: 17/2013. (III. 1.) EMMI rendelet a nemzetiségű óvodai nevelésének irányelve és a nemzetiségű iskolai oktatásának irányelve kiadásáról. web: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1300017.EMM&timeshift=20170831&txrefrer=0000003.TXT>. Letöltés: 2023.05.10.